

Anders Ekstrand, lövskogsexpert på Södra och vice ordförande i Ekfrämjandet, ingår sedan ett tiotal år i Skötselrådet för Visingsö, ett råd som bistår Statens Fastighetsverk med kunskap om skötseln av ekskogen på ön. Inför skötselrådets träff på ön i maj 2019 uppmanades Anders av Ekbladets redaktör att sammanfatta läget för ekskogen på Visingsö.

Flottans ekar är eftertraktade för golvtillverkning och whiskyttunnor, dessutom utgör de en kulturhistorisk skatt. Bilden är från Ekfrämjandets exkursion 2011. Foto Mats Hannerz.

EKTIMMERPRODUKTIONENS KULTURVÄRDEN LEVER VIDARE PÅ VISINGSÖ

Anders Ekstrand

Text och foto (där inget annat anges)

Den stolta ekskogen på Visingsö, som en gång anlades för att möta flottans behov av skeppsvirke, har idag blivit en kulturskatt. Skogen vårdas både för sin landskapsbild, biodiversitet, historik och värdefulla virke. Visingsöeken är eftertraktad på många marknader, från golv till whiskyttunnor. Men alla ekar

mår inte bra. Över tusen försvagade ekar har de senaste åren fått fällas. Anledningen? Fjärilslarver.

Eken höll på att ta slut

Eken hade ett skydd redan i Magnus Erikssons landslag från 1300-talet. Två seklar senare skärptes förbudet mot avverkning

Fastighetsverket sköter om ekskogen på Visingsö. På bilden syns Fredrik Ellegren och Per Linder från Statens Fastighetsverk samt entreprenören Joacim Karlsson.

när Gustav Vasa inrättade jägeristaten och gjorde all ek till *Regale*, kronans egendom, oberoende av vems mark den växte på.

Flottan upprättade ekinventeringsprotokoll för varje socken. Många ekar användes till byggnation av den svenska flottans stoltheter för att sedan skjutas i sank i kriget med Danmark. Hårt åretruntbete och det faktum att bonden inte ägde sin egen ek gjorde föryngringsviljan skral.

Under första årtiondena på 1800-talet ställdes frågan på sin spets. Eken höll på att ta slut. 1830 inrättades den myndighet som i grunden blev början till både Skogshögskolan, Skogsstyrelsen och Domänverket. *Ekplanteringsstyrelsen* med sin förste chef Israel Adolf af Ström fann att Visingsö var en av de mest lämpliga platserna för ekproduktion i landet. Under 1830-talet tog det ordnade skogsbruket sin början med plan-

tering av ek på åkermark och även sådd av ollon tillsammans med råg. Tack vare statens ekplanteringar kunde även allmogen återfå rådigheten över sin ekskog.

50-60 hektar åtgärdas varje år

Idag finns 360 hektar ekskog och 152 hektar barrskog på Visingsö. Skogen förvaltas av Statens Fastighetsverk. Ekfrämjandet har flera gånger varit på exkursion på Visingsö och kanske inte alltid varit nöjda med skötseln. Under de senaste 10 åren har detta ändrats dramatiskt. Cirka 50-60 hektar åtgärdas årligen på något sätt.

Särskild fokus läggs på ungskogarna. Områden med få eller dåliga ekar föryngras. De första hägnen har tagits ner och vid besöket 2019 planerades föryngring av ca 6,5 hektar. Cirka 4 hektar planteras och 2,5 hektar har idag fröträd där den naturliga

Ekskogen föryngras antingen genom plantering eller genom naturlig föryngring efter ljushuggning. Ljushuggningen är nödvändig för att hålla tillbaka barrträd och sykomorlönn, som riskerar att kväva ekarna.

föryngringen följs. De gamla tegdikessystem från åkerbrukets tid rensas vilket är en nödvändighet på de leriga och ytfuktiga markerna.

Ofta krävs även en högläggning för att säkerställa föryngringen men dagens syn på fornåker försvårar ofta markbehandlingen. Målsättningen är att föryngra och anlägga 4-6 hektar ekskog om året för att till sist nå en jämn ålderklassfördelning.

På andra marker där hägn inte är möjliga på grund av det rörliga friluftslivet och turismen används i stället Ståhlburar för att skydda plantorna mot vilt (en nätbur runt individuella plantor). Rådjur och fälthare är de enda viltslagen på ön och en ansvarsfull jakt håller populationen på en rimlig nivå. Den allvarligaste skadegöraren är vattensork där varken hägn eller jakt hjälper.

I röjnings och tidiga gallringsskogar tas huvudstammar ut och dessa stamkvistas för att få en hög kvalitet. Det är nödvändigt att röja och gallra i tid eftersom många marker får ett omfattande uppslag av framför allt ädelgranar ur släktet *Abies*.

De gamla tegdikena rensas för att återskapa de förhållanden när eken klarar sig bra.

Ljushuggningen viktigast

Den viktigaste skötseln är emellertid ljushuggning av den äldre ekskogen. I många bestånd har självsådd gran, ädelgran (*Abies alba* och *A. grandis*) bok och sykomorlönn nästan tagit över och hotar att förkväva ekarna. Syftet med dessa trädslag var ursprungligen en underväxt för att beskugga stammarna och undvika vattskott.

Nu sker en regelbunden höggallring i underväxten och de träd som hotar ek-kronorna tas bort i etapper. Ibland har en ek saknats och ädelgranarna kan då nå anmärkningsvärda dimensioner. Detta arbete har intensifierats efter Ekfrämjandets senaste exkursion och många ekbestånd framträder nu i sin glans.

En del ek avverkas också, delvis för att skapa möjligheter till föryngring enligt ovan. Men 2016-2018 skedde stora angrepp av fjärilslarver (ekvecklare, lindmätare och frostfjäril) som gjorde ek-kronorna kalätna. Mer än tusen ekar blev så försvagade att de var nära döden och fick då avverkas för att rädda virkesvärdet. Marknaden har tagit emot detta virke positivt och det är idag snarast kö för att få köpa dessa ek-klenoder med sin ädla proveniens.

Återställer biologiska värden

En del av skogen har också avsatts för social hänsyn och biologisk mångfald. Tyvärr saknas sällsynta arter knutna till ekskogen eftersom den en gång anlades på åkermark och vid en tid, 1830, när det knappt fanns några träd alls på Visingsö. Då det saknas skoglig kontinuitet finns heller inte arterna. I östra vätternbranten finns dock gott om rödlistade arter som kanske på sikt kan ta sig över Vättern till den döda veden på Visingsö. Kanske med hjälp av ett projekt aktiv naturvård?

Åter en vallfartsplats

Totalt sett har skötseln avsevärt förbättrats sedan Statens Fastighetsverk tog hand om förvaltningen i egen regi. Numera finns dessutom synnerligen kunniga entreprenörer som borgar för en hög kvalitet på utförandet. Ett skötselråd med experter från bland annat Ekfrämjandet, Sveriges lantbruksuniversitet och Skogsstyrelsen träffas vartannat år för att diskutera skötseln.

Visingsö är åter vallfartsplats för den skogsskötselintresserade skogsägaren och/eller förvaltaren. Ekskogsskötsel är och förblir kronan för de långsiktiga värden som bara tiden och en konsekvent förvaltning kan skapa. Ekens kulturvärden lever vidare på Visingsö. ■

Läs mer om Visingsö:

Dahlén, L. 2012. Ekfrämjandets exkursion på Visingsö 22-23 september 2011. Ekbladet nr 27, sid 17-27.

Kardell, L. 1997. Skogshistorien på Visingsö. Rapport nr 70 från Institutionen för skoglig landskapsvård, Sveriges lantbruksuniversitet. 97 s.

Mirton, A. 1997. Ekfrämjandets exkursion på Östanå och Visingsö 1996. Ekbladet nr 12, sid 1-5.

Om författaren

Anders Ekstrand är lövträdsspecialist, anställd på Södra, och medlem i styrelsen för Ekfrämjandet. Bild, se sidan 1.
anders.ekstrand@sodra.com

Ekskogen lever vidare i nya generationer efter avverkning. Här skyddas plantorna av Ståålburar.

I röjningsfasen väljs huvudstammar ut av finare kvalitet.